

JOSEPH A. SCHUMPETER'İN GİRİŞİMCİLİK FİKRİNE DAİR BİR NOT

A NOTE ON THE JOSEPH A. SCHUMPETER'S IDEA OF THE
ENTREPRENEURSHIP

Ertuğrul KIZILKAYA*

ÖZET

Joseph Schumpeter, *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* (1912) kitabının yedinci bölümüne, kitabın ikinci ve daha sonraki baskılarında yer vermemiştir. Schumpeter bu ilk baskıyı, tüm toplumsal gerçekliğin anlaşılması doğrultusunda, dinamik iktisadî yaklaşımı kurgulayabilmek amacıyla gözden geçirmiştir. Bu olgunun en belirgin yanı Schumpeter'in yenilikçi girişimciye yönelik tavrındaki farklılıktır. Nitekim Schumpeter 1930'lardan itibaren girişimci teorisini genişletmiş ve kısmen de olsa değiştirmiştir. Burada vurgulanan daha ziyade girişimci tipin işlevleridir. Dolayısıyla bu yazı, Schumpeter'in değişiminin esas nedeninin, onun düşüncesindeki epistemolojik ikilemden kaynaklandığını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Schumpeter, Walras, Girişimci, İktisadî Bilgi, Epistemolojik İkilem.*

ABSTRACT

Joseph Schumpeter omitted the seventh chapter of his book *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* (1912) from the second and subsequent editions. Schumpeter revised this first edition, in order to provide the contours of a general theory of dynamic economics, encompassing the entire social realm. The most significant part of this feature is the changing attitude of Schumpeter, towards theorising the innovative entrepreneur. Thus, from 1930's onwards, Schumpeter extended and slightly changed his theory of the entrepreneur. From now on, it's the function of this unique type that has been emphasized. In this context, this paper points out that the main cause of this proclivity is the epistemological dilemma of Schumpeter's thought.

Keywords: *Schumpeter, Walras, Entrepreneur, Economic Knowledge, Epistemological Dilemma.*

* İstanbul Üniversitesi SBF Kamu Yönetimi Bölümü İktisat ABD Öğretim Üyesi

*Yaratıcı, kendisinin hiç kimseden öğrenmediği şeyi,
insanlığın ondan öğrendiği insandır.*

Arthur SCHOPENHAUER, *Parerga und Paralipomena*, (1851).

GİRİŞ

20 nci yüzyılın en önemli iktisatçılarından biri olan Joseph Alois Schumpeter (1883-1950), henüz 25 yaşında iken yayınlanan kitabı *Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie* (1908)'de, neoklasik teoriyi etraflica değerlendirmiş ve iktisadın pozitif bir bilim olabilme sorununu metodolojik bir çerçeve içinde ele almıştır. Her ne kadar bu eser iktisadî düşünceye başlı başına bir katkı olarak değerlendirilse de; İngilizce'ye çevrilmemiş olması ve bu nedenle Alman-Avusturya iktisat düşüncesi çizgisinde sıkışıp kalması, Schumpeter'in yaygın bir şöhret kazanabilmesi için bir miktar daha zamanın geçmesini gerektirmiştir. Aslında bu gecikmenin uzamasına neden olan temel faktör 1912 yılında yayınlanan *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* kitabının ancak 22 yıl sonra İngilizce'ye tercüme edilmiş olması gerçeğidir. Gerçekten de, *The Theory of Economic Development* (1934) adını alan bu kitap, Schumpeter'in şöhretinin Anglo-Sakson dünyasında kabul görmesinde kritik bir rol oynamıştır. Diğer taraftan bu çeviri, eserin 1926 yılında gerçekleştirilen ikinci baskısına dayanmaktadır. Schumpeter, 1908 tarihli kitabında statik iktisadî düzeni ele alan neoklasik yaklaşımı irdelerken, bu defa iktisadî gelişmenin nasıl gerçekleştiğini gösterebilmek doğrultusunda, dinamik bir teorinin omurgasını inşa etme işine girişmiştir. 1939 yılında yayınlanacak olan *Business Cycles* başlıklı çalışmasında ise, kapitalist ekonomik düzende gelişme olgusunu tüm yönleriyle açıklamayı hedeflediği tarihsel, istatistiksel ve tabii ki teorik analizini ortaya koyacaktır. Dolayısıyla Schumpeter, özgün analizinin gelişme süreci kapsamında, birbirlerinden esaslı ölçüde farklı iki temel damara, bir tarafta formel-analitik öğelere, diğer taraftaysa tarihsel-kurumsal yaklaşımlara yer vermiştir.

Ancak, Schumpeter'in *The Theory of Economic Development*'de sergilediği görüşlerinin zamanın akışı içinde büyük değişimler geçirdiğini gösteren önemli delillerin varlığına işaret etmek kaçınılmazdır. Nitekim bu kitap, bir temel eser olmasına rağmen, bir anda son halini almamış, sadece yazarın aklında veya çalışma ortamında nihaî şekline ulaşmamıştır. Tabiatıyla, bir çok düşünürün önemli eserlerinin ortaya çıkış sürecinin uzun bir zaman diliminde gerçekleştiği yadsınamaz bir olgudur. Ama burada önemli olan nokta, söz konusu dönüşümün kitabın yazılmasını sağlayan özgün vizyonun somut iktisadî olgularla hesaplaşmasının aydınlığında gerçekleşmiş olmasıdır (Bkz. Kızılkaya, 2003: 1-26). Dolayısıyla, Schumpeter'in neredeyse çeyrek asıra yaklaşan bir sürede değişen iktisadî görüşleri ve *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*'un akıbeti, çıkış noktasından itibaren olgunlaşmasına kadar geçen

süreçte ele alınmaya değerdir. Nitekim, onun iktisadî görüşlerindeki değişimler, eserin nihâî şeklini kazandığı 1934'teki İngilizce çevirisiyle noktalanmamakta, tek başına bir *magnum opus* olarak değerlendirilebilecek olan *Capitalism, Socialism and Democracy* (1942)'e kadar uzanmaktadır. Bu çerçevede kalmak üzere, bu yazıda; iktisadın sosyal bilimler arasında doğa bilimlerinin metodolojisine en yakın konumda olduğunu düşünen Schumpeter'in, iktisadın liderliğinde toplumsal dönüşümü açıklamaya yönelik vizyonunun hangi nedenlerle satır altına gömüldüğü ve daha sonra hangi ortamda yeniden su yüzüne çıktığı ele alınacaktır. Söz konusu bağlamda ortaya çıktığı görülen bir ikilemi çözümlenmek amacıyla, iktisadî bilgiye dair yaklaşımının niteliği ortaya konmaya çalışılarak, Schumpeter'in hiçbir zaman terk etmediği temel yaklaşımı da irdelenecektir.

THEORIE DER WIRTSCHAFTLICHEN ENTWICKLUNGUN AKİBETİ

Schumpeter'in *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* kitabının yedinci bölümü *Das Gesamtbild der Volkswirtschaft* (Ekonominin Genel Görünümü) başlığını taşımaktadır ve kitabın ikinci baskısına (1926) dahil edilmemiştir. Schumpeter, çıkarılan bu bölümde kitabın önceki bölümlerinde tartışılan iktisadî konuları toplumsal olgularla ilişkilendirmek suretiyle ele almaktadır. Bu önemli değişikliğin yanı sıra, kitabın ikinci bölümü de Schumpeter tarafından yeniden kaleme alınmıştır. Ancak, 1912 baskısının İngilizce'ye çevrilmemiş olması söz konusu değişikliklerin iktisadî düşünce tarihi literatüründe yakın zamana kadar ele alınmamasına yol açmıştır. Bu eksikliğin üzerinde ilk defa duran Yuichi Shionoya'nın, yedinci bölüme dair yazısını (Shionoya, 1990), hem değiştirilen ikinci bölümün bazı kısımlarının hem de yedinci bölümün tamamının İngilizce tercümelerinin gerçekleştirilmesi izlemiştir (Backhaus, 2002; Becker ve Knudsen, 2002b).

Değişikliğe uğrayan kısımlarda kullanılan temel yöntem iktisadî olanla iktisadî olmayan alanlar arasında analogiler kurmaktır. Bu alt bölümde, Schumpeter'in 1912 yılında kaleme alınan satırlarındaki iktisadî değişim, girişimcinin nitelikleri ve toplumsal düzenle ilgili özgün fikirleri verilmeye çalışılacaktır. Bu fikirlerinin Nietzsche (etkileşim, dinamizm, totaliter tavır vb.) ile olan bağlantısına bir başka yazıda (Bkz. Kızılkaya, 2004a: 197-212) değinildiği için burada Schumpeter'in kurgulamaya çalıştığı girişimci tipolojisinin belirleyici özelliği olan liderlik niteliği üzerinde durulabilir:

“Eğer liderler bir şekilde otoritelerini korursa, tabiri olan alanda, üretken çalışma yoluyla herkes tekrar bir düzene girecektir, sonrasında felaketin izleri kısa zamanda yok olacaktır. [Dolayısıyla] Üretilen mal miktarı o kadar da önemli değildir. Daha önemli olan, bir ekonominin üyeleri arasındaki -üst ve alt düzeyler arasında- hiyerarşi ve onların ekonominin hedefleri ile enerjisi için harekete geçme istekleridir.”
(Backhaus, 2002: 131)

Schumpeter, ikinci bölümün özgün halinde benzer ifadelere yer vermekte ve marjinalist iktisadın yetersizliğine gönderme yapmaktadır:

“En güçlü bireyler onları izleyen vatandaşları kendi kurallarına tabi kılarlar, yasal veya yasal olmayan yollarla ya da her balükârda mübadeleden farklı yöntemler vasıtasıyla ekonominin doğal rotasını değiştirirler.” (Becker ve Knudsen, 2002b: 409)

Görüldüğü üzere, Schumpeter liderlik ve hiyerarşi kavramlarının üzerinde ısrarla durmaktadır. Dahası onun bakış açısından yeniliğin lider ile ilişkisi de farklı bir boyuta sahiptir:

“Bu kişiliğin [liderin], o düşüncenin yaratıcısı olması zorunlu değildir, aynen girişimcinin uygulamaya soktuğu üretim yönteminin mucidi olmasının gerekmediği gibi. ...[L]ider düşüncesiyle değil, davranışının enerjisiyle karakterize edilmektedir. ...Yeni bir düşünce, liderin eylemi olmazsa, asla bir yenilik olarak gerçekten uygulanamaz.” (Backhaus, 2002: 139)

Schumpeter’e göre, statik teorinin benimsediği insan tipinin aksine, liderin (girişimcinin) eylemi çok farklı niteliklere sahip olduğunun göstergesidir:

“Bir çok insan ispatlanmış yollardan gündelik ihtiyaçlarını kazanmak ister. Yeni olan herhangi bir şeyi denemeye de yanaşmaz. ...Bunlar kitlelerdir. Daha keskin bir zekâyâ ve daha canlı bir hayalgücüne sahip bir azınlık ise sayulamayacak kadar çok bileşimin farkındadır. ...Ayrıca, çok daha küçük bir azınlık vardır ki bunlar eylemde bulunurlar. Eylemlerinin plânlarını kendilerinin tasarlaması ya da bir çok plândan herhangi birini kullanması fark etmeyecektir. Hedonist dengeyi bozan ve korkusuzca riskle yüzleşen bu tiptir.” (Becker ve Knudsen, 2002b: 413)

Schumpeter, söz konusu insan tipolojisinin kullanacağı yöntemler üzerinde ısrarla durmakta, bunların etkilerine de değinmektedir:

“[B]elirleyici olan enerjidir, kavrayış değil. ...Önemli olan eylemde bulunmayı benimsemektir. Bu, diğerlerini kendine tabi kılmak ve kendi amaçları için kullanmaktır, bu yolla başarılı eylemler düzenlemek ve üstün gelmek mümkündür.” (Becker ve Knudsen, 2002b: 414)

Dolayısıyla Schumpeter sürekli olarak, kurgulamak istediği tipolojinin akıl üstünlüğüne değil de, doğuştan gelen diğer bazı insanî niteliklerine (cesaret, liderlik vb.) atıfta bulunmaktadır:

“Lider etrafında ona bağlı kalanlar edinir, bazen kişisel gücü sayesinde, bazen de başka yollarla; bazen bir okul yaratır ya da parti örgütler, bunlarla kendi amaçlarını gerçekleştirir. Bunu sürükleyen olgu kişiliktir ve sadece ikinci plânda olmak üzere, kişiliğin temsil ettiği yenilik vardır.” (Backhaus, 2002: 140)

Bu alıntılarda ortaya konulan perspektiften bakıldığında, Schumpeter’in ilgi alanının daha ziyade iktisat sosyolojisi olarak tanımlanabilecek bir düzleme kaydığı irdelenmelidir. Takdir edileceği gibi, bu düzlemin içerdiği temel bileşenler de toplumsal-kültürel boyutlar içerme eğiliminde olacaktır.

Gerçekten de Schumpeter, kariyeri boyunca bu tarz tartışmalarda fikirler ileri sürmekten kaçınmayacaktır. Bu çerçevedeki belli başlı konu başlıkları olarak da emperyalizm, kamu finansmanı ve toplumsal bir sistem olarak kapitalizm sayılabilir (Swedberg, 1989: 514). Ancak, onun esas ilgi alanı iktisadî değişim olmuştur. Nitekim, 1912 tarihli eserinin ikinci baskısına yazdığı önsözde yedinci bölümün çıkarılma nedenini okuyucunun ilgisinin iktisadî olmayan alana çekilmesinin engellenmesi olarak göstermiştir (Schumpeter, 1926: xiii). Yine de acele alınacak bir kararla, Schumpeter'in bu bölümde yer alan görüşlerini, geçen zaman içinde eskisi kadar savunulabilir bulmadığı için çıkardığı hükmüne varmak yanlış olacaktır. Zaten Schumpeter de 1934 tarihli İngilizce çeviri için yazdığı önsözde özgün amacını (dinamik iktisadî değişimi kavramak) koruduğunu ifade etmektedir (Schumpeter, 1961: xi). Esasen ilk baskıdan sonra üzerinde pek fazla durulmayan görüşleriyle Schumpeter'in evrensel bir sosyal bilimi kurgulamayı amaçladığı da iddia edilebilir (Shionoya, 1990: 316). Ama, ilerleyen satırlarda göstermeye çalışacağımız gibi Schumpeter ileri sürdüğü kavramlarda daha ziyade metodolojik nitelikte bir değişikliğe yönelmeyi tercih etmiştir.

SCHUMPETER'İN GİRİŞİMCİ FİKRİNİ ŞEKİLLENDİREN ETKİLER

Schumpeter'in iktisat düşüncesi üzerinde neoklasik iktisat düşüncesinin, özellikle de Léon Walras'ın etkisinin önemli olduğu yönünde geniş çaplı bir uzlaşma vardır. *History of Economic Analysis* (1954)'te de vurguladığı üzere, Walras tüm iktisatçıların en büyüğüdür (Schumpeter, 1954: 827). Özellikle Walras'ın taksonomik niteliği haiz genel denge yaklaşımı Schumpeter için bir başlangıç noktası, bir temel teşkil etmiştir. Ancak, onun arayışı sadece mevcut iktisadî ilişkileri çözümlenmek değil, iktisadî gelişmeyi yaratan hususları tespit etmek olmuştur.

Nitekim Schumpeter açısından, Walras'ın yaklaşımı statik bir iktisadî düzeni açıklayabilmekte, ancak değişim karşısında çaresizlik içinde kalmaktadır. Dolayısıyla neoklasik yaklaşım somut dünyanın iktisadî meselelerini çözümlenmekte yetersizlikler sergilemektedir (Schumpeter, 1961: 62). Bir başka ifadeyle, Walras'ın teorisi iktisadî unsurlar ve değişkenler arasındaki kantitatif ilişkileri çözümlenmektedir (Schumpeter, 1954: 967). Burada Walras'ın genel denge modeli bir yöntem olarak ele alınmakta ve iktisadî ilişkileri betimlemektedir. Bu yöntem sadece durağan bir süreç uygulanabilir ki söz konusu sürecin ayırddedici özelliği içsel bir değişim dinamığıne sahip olmayışıdır (Kelm, 1997: 100). Schumpeter'in daha sonraları bu içsel değişim sorununu çözümlenmek doğrultusunda, yeni analitik önermeler üzerinde durduğu görülmektedir. Onun iktisadî düzenin değişim karşısında tepki olarak geliştirebileceği yanıtları *adaptif* ve *yaratıcı* yanıtlar biçiminde ayrıştırması bu kapsamda değerlendirilmelidir

(Schumpeter, 1951a: 217). Kısaca ifade etmek gerekirse, Walras'ın yaklaşımı Schumpeter için sadece olguları açıklama yönünde ve analitik anlamdaki bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Dahası, genel denge yaklaşımı iktisadî gerçekliğin özel bir görünümü olarak, bir *metodolojik kurgu* anlamını taşımaktadır (Schumpeter, 1954: 964). Dolayısıyla, Schumpeter için denge kavramı bir kurgudan öteye gidememekte, belki de sadece bir *eğilim* olarak değerlendirilebilmektedir (Kelm, 1997: 105). Söz konusu metodolojik kurgu, bir eğilim olarak iktisadî gerçekliğin sınırları içindeki güçleri tanımlamaya ve çözümlenmeye yardımcı olabilecektir. Walras'ın genel denge yaklaşımının arka plânında varlığını hissettiren bu taksonomik bakış, daha açık bir ifadeyle dengenin varlığına yönelik inanç, Schumpeter tarafından kendi analitik düzeleminin sınırlarını belirlemede kullanılacak Kantçı bir *regülatif ilke* olarak kullanılmaktadır (Kızılkaya, 2003: 21-22). Ancak, bu ilke onun sürekli devinim içinde değişen ve yenilenen iktisadî sistem anlayışıyla karşıtlık taşımamakta, sadece onun kabul ettiği kavramsal çerçeveye destek vermektedir. Daha farklı bir biçimde ifade etmek gerekirse, Schumpeter Walras'ın çözümünü, gerçekliği daha iyi açıklayabilme hedefi doğrultusunda, teorik ve yapısal bir bakış açısı olarak kabullenmektedir (Goodwin, 1990: 40). Bu noktada esas önemli olan, bir dengeden diğerine sürüklenen ve dışsal faktörlere dayanan bir değişim teorisinden ziyade, iktisadî sistemin nasıl olup da sürekli olarak kendisini dönüştüren bir içsel gücü yarattığını açıklayan teoriyi ortaya koymaktır (Schumpeter, 1951b: 159-60). Netice itibarıyla, Schumpeter açısından genel denge yaklaşımı iktisadî düzenin nihaî ve analitik tasvirinden ziyade, pedagojik niteliği haiz bir başlangıç noktası olmuştur. Aslında tam da bu farklı bakış açısıyla, Schumpeter'in iktisadî düşüncede hüküm süren Newtoncu denge-dengesizlik dikotomisinden sıyrılma ve farklı bir arayışın yol haritasını oluşturma girişiminde bulunduğu irdelenmelidir (Foster, 2000: 318-9).

Schumpeter'in vizyonunun üstün yanı olan bu unsuru, doğal olarak, somut dünyanın olgularıyla desteklemek zorunda olduğu ortadadır. Bunu izleyen aşamada, mevcut teorinin algılama sınırları (teorik analiz kapasitesi) dışında kalan vizyon ögesini analize eklemlenmek amacını taşımıştır. Schumpeter'in terminolojisiyle ifade edersek, tarihsel perspektifte denge kavramıyla açıklanamayan iktisadî değişim sahnesinin baş aktörü, yaratıcı yıkım sürecinin lideri konumundaki *girişimci* olmuştur. İlerleyen satırlarda üzerinde etraflıca duracağımız girişimci, sezgi, irade ve/veya liderlik özellikleriyle iktisadî yenilenmenin hem nedeni hem de kaptanı konumundadır (Schumpeter, 1961: 87-94). Walras'ın kurguladığı modelin Schumpeter açısından bir diğer yetersizliği de bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Denge durumunda kendisini motive edecek bir kâr elde edemeyecek olan Walras'ın girişimcisi, Schumpeter'e göre, ancak statik dönemin sıradan yöneticisi olabilecektir. Bunu bir yetersizlik olarak değerlendiren Schumpeter, akan-zamandaki (historik düzlemdeki) bir boyuta

taşarak ve Walras'ı yedeğinde tutarak, girişimcinin davranışlarının zaman ve zemin koordinatları itibarıyla fotoğrafını veren Alman Tarihçi Okulu'nun usta ve eserlerine yönelmiştir. Nitekim bu damar içinde, Gustav von Schmoller'in teoriyle tarihi tek bir potada ele almayı amaçlayan ve iktisadî gelişmeyi devrevî bir toplumsal-kültürel süreç olarak tanımlayan yaklaşımı Schumpeter'i derinden etkilemiştir. Schmoller, iktisadî ve kültürel değişimler bağlamında önde gelen insan tipolojilerinin yaşamsal önemine işaret eden görüşler ileri sürmüştür. Nitekim Schumpeter'in girişimcisi, burjuva sınıfına dayanan kapitalist iktisadî yapının sürekliliğini sağlayan taze kanı üretmekte, dejenere olmaya yüz tutan hücrelerinin yenilenmesine katkıda bulunmaktadır (Langlois, 2002: 20-2). O halde, onun *sui generis* hali daha dikkatlice ele alınmalıdır. Buna göre, akan-zamanda, siyasal düzlemde ortaya çıkan kahramanlar olduğu gibi, iktisadî boyutta da girişimci liderler söz konusu olmuştur (Ebner, 2000: 359). Farklı davranış özelliklerine sahip olan bu insan tipi, özellikle gelecekle ilgili sınırlı bilgi kısıtı karşısında, üstün özellikleri ve yaratıcılığıyla cesurca davranmakta; iktisadî kaynakları beklenmedik, sıradışı ve şaşırtıcı yönlerle sürüklemek suretiyle iktisadî yenilenmenin önündeki engelleri yıkmaktadır. Bu girişimcinin yarattığı değişim ve yenilik ortamının bir başka görünümü iktisadî yapıdaki devrevî harekettir. Böyle bir süreçte kredi hacmi genişler, fiyatlar yükselir, faiz oranları artar ve nihayetinde fiyat, maliyet ve miktar ilişkileri olarak tanımlanabilecek olan denge durumu bozulur. Üstelik bu dönemde gelecekle ilgili rasyonel kriterlere dayanan plânlar yapmak zorlaşır, çünkü yapılacak plânların ihtiyaç duyacağı veriler ya henüz tam anlamıyla elde edilmemiştir, ya da güvenilir analizler yapmayı kolaylaştıracak eğilimleri tespit etmekten uzaktır (Kuznets, 1940: 259). Dolayısıyla, girişimci çevresindekiler için bir risk ve belirsizlik ortamı yaratmış olur. Bu çerçevede Schumpeter, rasyonel-üstü özellikleri vasıtasıyla girişimcinin, rasyonel davranışın temsilcileri konumundaki yöneticilere üstünlük sağladığını göstermeye çalışmaktadır.

Schumpeter üzerindeki bir başka entelektüel ilham kaynağı olarak Max Weber'i işaret etmek de yanlış olmayacaktır. Ancak, Schumpeter'in girişimcisiyle Weber'in protestan ahlâkına ve dolayısıyla kapitalist ruha sahip olan bireyi arasında bazı önemli farklar olduğu inkâr edilemez. Nitekim, Schumpeter iktisadî gelişmeyi Weber gibi püritanizme değil, yeniliğe bağlamıştır (Brouwer, 2002: 85). Yine de her iki düşünür marjinalist teorinin iktisadî insanını kabullenmemiş, geleceğe yönelik düşünen ve hedonist olmayan bir bireyi norm düzlemlerinde kurgulamanın adımlarını atmışlardır. Ama bu gerçek onların söz konusu alternatif insan tipolojisi üzerinde tam bir fikir birliğine sahip oldukları anlamına gelmemelidir. Schumpeter'in girişimcisi Weber'in püriteni gibi dünya zevklerinden el çekmiş değildir; tam aksine içinde nefes aldığı dünyada yaşanacak başarının zevkini ve yaratıcılığın coşkusu hedeflemektedir (Schumpeter, 1961: 93). Başlattığı sürecin kendi toplumsal statüsünü yukarılara, hatta zirveye taşıyacak olmasından da

hoşnuttur. Üstelik bu insan neredeyse bir *toplumsal mucize* şeklinde algılanma eğilimindedir. Ne de olsa, mistik düzlemde tanımlanan niteliklerinin yardımıyla feodal dönemin lordlarının, prenslerinin ve rahiplerinin meşru güçlerini dayandırdıkları yapıyı yerle bir etmiştir (Zassenhaus, 1981: 184-185). Dolayısıyla onun üstün niteliklerinin Weber'in karizmatik lideriyle ortak noktalara sahip olması kesinlikle şaşırtıcı değildir (Brouwer, 2002: 99). Buna rağmen Weber, karizmayı sadece dinsel ve askerî alanlarda vurgulamasına rağmen, iktisadî alanda bir olasılık olarak görmemiştir. Oysa Schumpeter için yenilikçi girişimci hem tüketicileri hem de finansörleri ikna edebilecek düzeyde bir karizmatik etkileyciliğe sahiptir ki bu yaklaşım, Weber'in özgün fikrinin iktisadî alana taşınması olarak da değerlendirilebilir. Ancak, unutulmamalıdır ki Weber'in insanı 17 nci yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, her iki düşünür aynı dönemin insanı hakkında farklı fikirler ileri sürmez; tam tersine Schumpeter Weber'in ideal tipinin yakın zamandaki halini tasvir etmeye girişmiştir. Buraya kadar kısaca da olsa detayları ortaya konulmaya çalışılan Schumpetergil girişimci tipolojisinin, zaman içinde kurgulanışındaki farklılıklar bize yol gösterebilecektir. Bu amaç doğrultusunda, Schumpeter'in özellikle iktisadî bilgiyle olan ilişkisini ele almak, söz konusu değişimin arka plânını görmek için yardımcı olacaktır.

SCHUMPETER'İN GİRİŞİMCİ TİPOLOJİSİNDEKİ DEĞİŞİM

Schumpeter, hiçbir zaman bireysel davranışın nasıl toplumsal bir rasyonelliğe (kapitalizme) dönüştüğünün makroekonomik analizini ortaya koyamamıştır. Onun yaptığı daha ziyade, *metodolojik bireyci* yöntem vasıtasıyla, veri bir tarihsel yapı olarak kapitalizmin iç örgüsünü, özellikle de iktisadî değişim bağlamındaki üstünlüğünü açıklamaya çalışmaktır (Bagchi, 1989: 130). Ayrıca, *homo economicus* tipolojisinden farklılıklarıyla girişimci, dengeyi varsayan statik iktisadî yaklaşımlarda dışsal bir değişken olarak görülerek ihmal edilse bile; Schumpeter'in fikrî dünyasında değişimi tetikleyen içsel bir unsur olarak görülmektedir.

Öncelikle, bu çerçevede karşımıza çıkan iki farklı eğilimi tespit etmek yararlı olacaktır. Bir tarafta neoklasik iktisadın önemli isimlerinin savunduğu ve gelişmenin sürekli, ama derece derece olduğunu iddia eden görüş norm düzleminde varlığını sürdürmektedir. Diğer tarafta ise, Schumpeter tarafından kurgulanmaya çalışılan ve Leibniz'in *natura facit saltem* mottosuyla ifade edilebilecek olan dinamik ve evrimci yaklaşım iktisadî etkilemektedir. Nitekim, Hegelci-Alman geleneğin evrensel tarih önermelerini reddeden Schumpeter, süreklilik arz etmeyen değişim olgusuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, Schumpeter açısından iktisadî gelişmenin toplumsal refaha mı yoksa sefalet mi götüreceğiyle ilgili herhangi bir değer yargısı yoktur (Peukert, 2002: 82). Esasen, onun ortaya koymaya çalıştığı değişim dinamiği

iktisadî alanla sınırlıdır ve bu nedenle de toplumsal dışsallıklar olgusunu ön plâna çıkartmadığı iddia edilebilir. Tabii ki iktisadî alandaki gelişmeyi önemsemesi nedeniyle ilerleme kavramına sıcak bakması da tartışma dışıdır. Ancak, yine de Schumpeter'in statik analiz ile dinamik analizin evliliğine yönelik çabaları, onu çelişkili varsayımlar ile diğer bazı mantıksal tutarsızlıklara sürüklemiş ve bunlar kavramsal çerçeveden tam anlamıyla dışlanamamıştır (Kelm, 1997: 99).

Tüm bunlara rağmen, özgün haliyle karşılaştırıldığında, Schumpeter'in 1934 tarihli kitabındaki en önemli değişim *girişimci* ile ilgili görüşlerindeki farklılaşmadır. Zaten, Schumpeter'in yedinci bölümü çıkartmasıyla ilgili sözleri de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Toplumsal ve iktisadî değişimi irdelerken tüm tarihsel değişkenleri birarada ele almanın imkânsızlığını gören Schumpeter, özellikle girişimci tipinin kurgulanışındaki değişimlere abanmış ve yukarıda özetlenmeye çalışılan dinamik iktisadî düzenle ilgili özgün pozisyonunu korumaya çalışmıştır. Burada onun henüz girişimci tipini analizinden çıkarmaya hazır olmadığı görülmektedir. Bu nedenle, girişimcinin sezgisel yeteneklerini ön plâna çıkartmak suretiyle, meseleyi içsel boyutta tutmayı tercih ettiği, dolayısıyla daha ziyade *metafizik* bir tipoloji tasvir etmeye yöneldiği iddia edilebilir. Nitekim, Schumpeter'in girişimcisi bir Ortaçağ lordu gibi kendine ait bir krallık kurmaya çalışır, ama diğer taraftan yepyeni motivasyonlara da sahiptir. Artık parasal kazanç tek başına bir amaç değildir. Bunun yanına kazanma iradesi, savaşa içgüdü, diğerlerine üstün olma isteği ve başarılı olmak için başarmak amacı eklenmiştir (Schumpeter, 1961: 93-4). Ancak bu yeni tip, liderlik vasfını korusa dahi, eskisi kadar karizmatik değildir. Hayranlık duyulan kahramanlığı törpülenmiş, toplumu peşinden sürükleyen dava adamı kimliği yerini kapitalist topluma daha uyumlu bir insan tipine bırakmıştır (Brouwer, 2002: 101). Nihayetinde girişimci, burjuva kökenlerine rağmen, politikayı politikacılara bırakmış; başarı arzusu ve ikna yeteneği tamamen iktisadî alana yönelmiştir. Girişimcinin artık bireysel olmaktan ziyade, işlevleriyle ön plâna çıkartılmaya çalışıldığı görülmektedir (Reinert, 2002: 33). Bu dönüşüm Schumpeter'in çeyrek asır içerisinde tüm toplumsal-iktisadî değişimi bir anda ele almaktan vazgeçmesini ve iktisadın öncülüğünde bu sorunsalı irdelemeye yönelmesini de sembolize etmektedir.

Söz konusu değişimi sorguladığımızda, öncelikle iktisadî alandaki değişiklikler, özellikle de finans sektörünün öneminin artmasının Schumpeter'i derinden etkilemesi olasılığından söz edilebilir. İktisadî düşünce tarihinin bir başka ilginç ismi Thorstein B. Veblen, özellikle üretim odaklı değerler sisteminden parasal değerlere geçişin toplumsal-kültürel düzende yarattığı bozucu etkileri irdemiştir. Acaba, Schumpeter'in üzerinde durduğu somut olgular bu çerçevede değerlendirilebilir mi? Schumpeter açısından bu olgu, özellikle finans kapital kavramını ilk defa ortaya koyan Rudolf Hilferding'in düşüncelerine yabancı olmadığı düşünüldüğünde pek

de şaşırtıcı sayılmamalıdır. Kapitalist düzende önemi artan kurumlardan biri olarak kredi, farklı toplumsal sınıflardan gelen girişimcilerin yenilikler yapabileceğine dair yaygın kabul gören bir inancı ortaya çıkarmıştır. Burada, Schumpeter'in kapitalizmin temel nitelikleri olan girişim özgürlüğüne ve piyasa mekanizmasına duyduğu güveni işaret ettiği düşünülebilir (Brouwer, 2002: 103). Ancak, diğer taraftan Schumpeter'in, girişimcinin burjuva kökenini de geri plâna itmek suretiyle onu sadece işlevleriyle tanımlama yoluna gittiği de tekrarlanmalıdır. *The Theory of Economic Development* kitabında benzerleri kolaylıkla bulunabilecek cümleleriyle, Schumpeter girişimcinin işlevini tanımlamaktadır:

“İlkel kabilelerde ya da komünist toplumda örneklerini görebileceğimiz iktisadî liderlik türlerinden farklı olarak, liderliğin girişimci türü, doğal olarak kendine has özelliklerle bezenmiştir. Diğer liderlik türlerini karakterize eden çekicilik özelliklerinden herhangi birine sahip değildir. Çok nadir durumlarda halkın hayalgücüne konu olabilen çok özel bir görevi yerine getirmeye adanmıştır. Başarısı için, aklı ve gayreti aniden karşısına çıkan bir fırsattan daha önemli değildir. O, üretim araçlarını yeni kanallara sürükler. Ama bu yaptığı, plânlarının gerçekleştirilmesi için insanları ikna etmesinden ya da bir politik lider gibi yönetici özelliklerine güven duyulmasını sağlamasından değil -tek ikna etmesi ve etkilemesi gereken kişi kendisine finansman sağlayacak olan bankerdir-, ama onları ve hizmetlerini satın almasıyla uygun gördüğü doğrultuda kullanmasından ileri gelmektedir.” (Schumpeter, 1961: 89)

Burada görülen esaslı değişiklik girişimcinin toplumsal kökeninin herhangi bir önem taşıyıp taşımayacağı, ama ihtiyaç duyulan işlevi üstlenebilmesidir. Dolayısıyla toplumun herhangi bir üyesi olarak girişimci, bir ideal tip biçiminde kurgulanmaktadır (Becker ve Knudsen, 2002a: 394). Üstelik, Schumpeter söz konusu girişimci işlevini hâlâ üretim alanında düşünmekte, Veblen gibi endüstri-iş âlemi ayırımına gitmemektedir. Dolayısıyla, onun finans alanındaki değişimleri ikinci plânda değerlendirdiğine hükmedebiliriz. O halde 1934 ve sonrasında yayınlanan çalışmalarında görülen değişim, belki de girişimcinin kişisel özellikleriyle ilgili olmalıdır. Bununla birlikte, girişimciliğin fiziksel anlamda olmak üzere tek bir kişide toplanmasının gerekli olmayabileceği şeklinde yeni bir bakış açısına ulaşıldığı da gözden kaçırılmamalıdır. Bu çerçevede, girişimci fikrinin üstün özellikleriyle öne çıkan bir liderden, aynı işlevleri yerine getirebilen bir grup bireye doğru evrildiği de iddia edilebilir (Peukert, 2002: 87). Ancak, burada da niteliksel değişim vurgulanmaktadır. Hatta bir kapitalist dahi girişimci sayılabilir, ama Schumpeter açısından esas önemli olgu, girişimcinin iktisadî değişimi gerçekleştirirken üstlendiği işlevleri ve davranışlarıdır (Blaug, 1986: 226-7; 1997: 102). Bu çerçevede değerlendirildiğinde, değişim mekanizmasının anlaşılmasına yönelik süreçlerin araştırıldığını görmekteyiz.

Nitekim, Schumpeter tarafından 1932 yılında kaleme alınan *Entwicklung* başlıklı çalışmada, iktisadî değişim olgusuyla ilgili değişen görüşleri günışığına

kavuşmaktadır. 1912 tarihli kitabının üzerinden geçen 20 yıl, Schumpeter'in yeniliğe yönelik fikirlerini de dönüştürmüştür. Artık Schumpeter, değişimin arkasında yatan faktörleri aramaya koyulan deterministik görüşlerin yanında, gerçekliği kavramaya çalışan indeterministik açıklamaların da peşindedir (Becker vd., 2002: 4). Üstelik onun Marx'ın iktisadî determinizmini en baştan itibaren eleştirdiğini ve nedensel (causal) açıklamalar yerine nedensel olmayan (acausal) yaklaşımları araştırdığını hatırladığımızda, Weber'e daha yakın durduğu görülmektedir (Shionoya, 1990: 324). Dolayısıyla, girişimcilik metaforunun niteliksel dönüşümü somut dünyadaki değişikliklerden ziyade, o gerçekliğe yönelik algılamamızı iyileştirme çabasından kaynaklanmaktadır. Öyleyse Schumpeter'in değişen fikirlerinin özündeki sorunsalın metodolojik nitelikli olduğuna hükmedebiliriz.

SCHUMPETER'İN GÖRÜŞLERİNİN METODOLOJİK DEĞERLENDİRMESİ

Ulaştığımız nokta itibarıyla, tek başına somut dünyadaki değişim olgusu vasıtasıyla Schumpetergil girişimci fikrindeki değişimin açıklanamadığı kabul edilmelidir. Bu bağlamda, *Schumpeter'in Şizofrenisi* olarak adlandırılabilir bir yaklaşımla, Schumpeter'in birbiriyle asla bağdaşmayacak iki insan tipini ortak bir noktada buluşturmaya çalıştığı iddia edilebilir. Buna göre, yerleşik iktisadın insanının aklı zevk-acı hesaplaması yapan pasif bir *tabula rasa*'dır. Bu insan hedonist yaşam anlayışı doğrultusunda mübadeleye girer. Oysa, Rönesans geleneğindeki iktisadî yaklaşımın benimsediği insanın aktif bir beyni ve asil bir ruhu vardır. Bu insan, çevresindeki dünyaya düzen getirmeye çalışır ve bu doğrultuda üretime yönelir (Reinert, 2002: 26).

Schumpeter taban tabana zıt bu iki insan tipini ve iki iktisadî bilgi yaklaşımını birarada kullanmaya çalışmaktadır. Buna göre Schumpeter, neoklasik iktisadın genel dengesinin eksikliğini gidermeye çalışmanın yanı sıra, temel insan tipolojisini de üretim odaklı girişimci tipiyle tamamlamaya çalışmaktadır. Ama bu iki farklı insan tipi, iktisadî bilgileri itibarıyla, kelimenin tam anlamıyla farklı dünyaların insanlarıdır. Dolayısıyla Schumpeter'in giriştiği mücadele daha baştan imkânsıza yöneliktir.

Bu sorunsalı çözümlenmek doğrultusunda, Schumpeter'in düşüncelerinde epistemolojik bir sorunsalın varlığına işaret edilebilir. Dolayısıyla Schumpeter'in tarihsel perspektifte kapitalizmin geçirdiği dönüşümden etkilendiği ve bu nedenle girişimci tipolojisini yeniden biçimlendirdiği yaklaşımı reddedilmelidir. Burada eğer bir *Schumpetergil gerilim*'den söz edilebilirse, bu olgu Schumpeter'in yazılarında görülen iki farklı epistemolojik teorinin birarada var olmasından kaynaklanmaktadır (Langlois, 2002: 10-1). Bunlardan biri Schumpeter'in tüm eserlerinde mevcudiyetini sürdürürken, diğeri somut dünyanın yaşadığı değişimi analiz

kapsamına dahil etmek için eklenmiştir. Dolayısıyla Schumpeter bir epistemolojik kopuş yaşamış, ama bu kopuşun getirdiği sorunlar onu bir çıkmaz yola sürüklemiştir.

Buradaki epistemolojik sorun, iktisadî aktörlerin nasıl bildiklerine ve nasıl öğrendiklerine yönelik davranışları hakkında iki farklı teorinin varlığında somutlaşmaktadır. Birinci yaklaşım *rasyonalist* teoridir ki, bu yaklaşımda bireyin rasyonelliği onun bilgisinin kaynağını ve nasıl öğrendiğini ortaya koymaktadır. Problemlerle ilgili veriler, bir başka ifadeyle iktisadî aktörün bilgisi veri niteliğindedir. Bilgi ancak akıl vasıtasıyla elde edilebilir, dolayısıyla öğrenme mantıksal bir süreçtir. Örnek vermek gerekirse, yerleşik iktisadın insanı marjinal fayda kavramı olarak teorileştirilen bilgiye akıl vasıtasıyla ulaşır. Buna göre, *homo economicus* tipolojisinin rasyonalist teori çerçevesinde kurgulandığı sanırsız tartışma dışıdır. İkinci yaklaşım ise *ampirisist* teoridir ve bu yaklaşımda rasyonellik daha az vurgulanmıştır, daha doğrusu irrasyonelliğin olmadığı kabul edilmektedir. İktisadî aktör maddedeki zımnî bilgiyle karşı karşıyadır, yani bilginin varlığı alışkanlık ve/veya kurumlarda tespit edilebilmektedir. Bilginin edinilmesi veya öğrenme süreciyse deneyim ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, akıl insana yardımcı konumundadır, ama onun tek dayanağı değildir. Ampirisist yaklaşımda iktisadî bilginin evrimci bir niteliği vardır, bu nedenle de bilginin açık uçlu olduğu düşünülmektedir. Davranış için gerekli bilgi veri olandan *dedüksiyon* yöntemiyle elde edilemez. Schumpeter, somut gerçeklikte rasyonel davrandığı düşünülen insanın bu davranış biçimini yadsımaz, ancak söz konusu olgunun yerleşik iktisadın iddia ettiğinden çok farklı bir nedene dayandığını ileri sürer. Buna göre, ideallerine ulaşmak amacıyla, her birey deneyimlerinden yola çıkarak şeylerin nasıl yapıldığını öğrenir. Bunlar kalıplaşmış düşünce biçimleri olarak kullanılır ve böylece bireyler enerjilerini boşa harcamaktan kaçınmış olurlar (Raines ve Jung, 1992: 115). Görüldüğü gibi, Schumpeter için rasyonelliğin sınırlı bir kullanım alanı vardır.

Epistemolojik yaklaşıma dayanan ikili ayırım bağlamında değerlendirildiğinde, Schumpeter girişimcinin rolü ve önemi çerçevesinde ampirisist kanatta yer almaktadır (Langlois, 2002: 14-5). Schumpeter'in *The Theory of Economic Development* kitabında, girişimcinin epistemolojik konumunu irdelediği, dolayısıyla onun bu bağlamda ampirisist yaklaşımı kabul ettiği görülmektedir (Schumpeter, 1961: 85). Onun ortaya koyduğu girişimcinin bilinçli davranışları zımnî (içsel) bilgilerine dayanmaktadır. Dolayısıyla, Schumpeter'in iktisadî bilginin tam anlamıyla nokta-zamana (ahistorik düzleme) ait olmadığını düşündüğüne hükmedebiliriz. Nitekim girişimcinin önemi de insanların daha önce karşılaşmadığı bilgiyi, yani veri olmayan bilgiyi ortaya koyabilmesinden kaynaklanmaktadır. Onun başlattığı yaratıcı yıkım süreci sadece kendisinde mevcut bulunan ve diğer iktisadî aktörlerin bilmediği bir unsura, yeniliğe dayanmaktadır. O halde Schumpeter'in, (ampirisist bilgi yaklaşımına dayanarak kurguladığı) girişimci

tipolojisini (rasyonalist bilgi yaklaşımına dayanan) iktisat teorisinin göz ardı ettiği bir ihtiyaç olarak gördüğü ve yerleşik iktisadın eksikliğini tamamlamaya çalıştığı vurgulanmalıdır. Yerleşik iktisat teorisi amaç ve araçlar arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmekte, fakat bunların nasıl değiştiğini sorgulamamaktadır. Schumpeter'in girişimcisi gelecekle ilgili bu belirsizliği (değişimi) göğüsleyen bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun ihtiyaç duyduğu bilgiye akıl yoluyla ulaşması gerekmez, doğasında zaten var olan zımnî bilgilerle ve tabii ki deneyim vasıtasıyla davranışlarını düzenleyebilecektir. Daha farklı terimlerle ifade etmek gerekirse, Schumpeter ortaya koyduğu kavramların tarihsel sürüklenişe dayandığını vurgulamaktadır. Ve söz konusu bu kavramlar *ad hoc* düşünme yöntemine (rasyonalizm) karşıt olarak, iyi tasarlanmış başka bir yöntem (bilgiye deneyim yoluyla ulaşma - ampirisizm) dayanmaktadır (Peukert, 2002: 87). Schumpeter'in hem bilginin tarihsel olgulara dayandığını ileri sürmesi, hem de bunların doğrudan akletmeyle değil de uygun bir yöntem vasıtasıyla elde edilebileceğini vurgulaması, onun ampirisist bilgi yaklaşımını benimsediğini ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan Schumpeter'in girişimcinin iktisadî-toplumsal öneminin zaman içinde azalacağı yönündeki kehanetleri hatırladığında, karşımıza tartışma götürmez şekilde yeni bir ikilem çıkmaktadır. Buna göre, Schumpeter kapitalizmin ilerleyen aşamalarında rasyonelliğin toplumun her katmanına sızdığını ve bilinmeyen keşfinde girişimcinin mantık-üstü işlevine duyulan ihtiyacın azaldığını vurgulamaktadır. Tarihsel süreçte kapitalizmin ortaya çıkışını yeniliğe bağlayan Schumpeter için, büyük çaplı sanayi, örgütlü sendikacılık ve her şeyi düzenleme eğilimindeki devlet gibi olgular analizinin kapsama alanına dahil edilmesi zor gelişmelerdir (Clemence ve Doody, 1950: 100). İşte tam bu noktada, Schumpeter'in epistemolojik niteliği haiz açmazı teşhis edilebilmektedir. Schumpeter'in erken kapitalizm döneminde geçerli olduğunu düşündüğü sınırlı rasyonellik, bürokratik kapitalizmde yerini zincirlerini kırmış bir rasyonelliğe bırakmakta ve bu sayede hem güncel sorunlar hem de bilinmeyen gelecekle ilgili sorunlar çözülebilmektedir (Langlois, 2002: 18-9). Özetlemek gerekirse, Schumpeter'in başlangıçtaki sınırlı rasyonellik varsayımı somut dünyadaki gelişmeler neticesinde ortaya çıkan sınırsız rasyonellik yaklaşımı tarafından tehdit edilmektedir. Dolayısıyla, rasyonalist iktisadî bilgi teorisi ampirisist iktisadî bilgi teorisinin yerini almaya başlamıştır.

Bu yer değiştirmeyi (epistemolojik kopuşu) girişimci terminolojisiyle ifade etmek gerekirse, girişimcinin üstün nitelikleriyle sürüklenen dinamik iktisadî yapı (girişimci kapitalizm) ve gelişmenin yerini, ilerlemenin mekanikleştiği bir başka kapitalist düzen (bürokratik kapitalizm) almaktadır. Doğuştan gelen özellikleriyle toplumsal düzeni ve iktisadî yaşamı etkileyen (rasyonel-ötesi) girişimcinin yerine, öğrenilen rasyonellik egemen olmaktadır (Raines ve Jung, 1992: 113-5). Weber'in *dünyanın büyüsinin bozulması* olarak

tanımladığı rasyonelleşme sürecinde, bir yandan girişimci eskimiş bir kavram halini almakta, ama diğer yandan da iktisadî gelişme içsel bir dinamik niteliğini kazanarak iktisadî düzenin bir parçası haline gelmektedir (Csontos, 1987). O halde, Schumpeter'in gençlik dönemlerinde Walras'ın modelinde gördüğü eksikliği tamamlamak amacıyla metafizik bir girişimci tipolojisini iktisada taşıması, olgunluk döneminde rasyonelleşmeyle içsel değişim dinamiğini kazanan bir sistemle karşılaşmaktadır. Bu yapı içsel değişim niteliğine sahip olmasıyla kapitalizmi ikâme etme tehlikesini yaratmakta, Schumpeter için temel endişe kaynağı haline gelmektedir.

Bu bağlamda Schumpeter, olgunluk döneminin zirvesi *Capitalism, Socialism and Democracy* kitabıyla evrimci teorisini tarih felsefesiyle ikâme etmeye yönelmiştir. Kapitalizmin tarihsel sürüklenişi bağlamında girişimcinin önem yitirmesi, Schumpeter'in Marx'ın tarihsel materyalizmine bir ölçüde de olsa yaklaşmak zorunda kaldığını göstermektedir (Witt, 2002: 17; 21). Bilindiği üzere, Marx da kapitalizmin dinamik tarafını yadsımamıştır. Ama onun açısından Schumpeter'in önemsedığı yaratıcı yıkım süreci kapitalizmin çöküşünü engellemeyecektir. Marx, bu görüşün yerine kâr oranlarının sifıra düşeceği yönündeki Ricardocu yaklaşıma bağlı kalmayı tercih etmiştir (Bronfenbrenner, 1986: 25). Akan zamanda ise, Schumpeter'in Marx'ın kapitalistinden farklı bir insan tipine verdiği önem, somut olguların yıpratıcılığına dayanamamış, girişimcilik tekrar kapitalist tipin etki ve itaati altına girme eğilimi sergilemiştir.

Gerçekten de, günümüzde yenilik firmanın bünyesinde gerçekleştirilen bir faaliyet alanına dönüşmüştür. Burada Schumpeter tarafından olası görülmeyen bir gelişmenin hayata geçmesi söz konusudur. Ronald H. Coase'nin firma teorisini andıran bir biçimde, günümüzün kapitalist firması yeniliğin üretimini de kendi bünyesinde içselleştirmiştir. Firma sahibinin, yani kapitalistin -yöneticiler firma değerini maksimize etme doğrultusunda kapitalistin hizmetindedirler- yenilik üzerindeki etki ve rolü artmaktadır. Artık, araştırma-geliştirme bölümleri ve onlara ayrılan kaynaklar çerçevesinde, girişimcilik işlevleri sadece rasyonellik postülasının hükmü altında gerçekleşmektedir. Burada tüm detaylarına girmenin esas konuyu gözden kaçırmamız riskini yaratacağının bilinciyle, Schumpeter'in söz konusu gelişmeler bağlamında bir diğer önemli fikrine *icat* (yeni bir teknolojik bilginin bulunması) ve *yenilik* (yeni bir teknolojinin üretim alanına uygulanması) ayırımına göz atabiliriz. Schumpeter'in üzerinde durduğu girişimci icatları hazır bulup, onları iktisadî alandaki yeniliklere dönüştürürken, artık dev firmalar bu ayrımı gereksiz kılan bir şekilde, sadece yenilikleri değil, icatları da kendi örgütsel şemaları dahilinde gerçekleştirmeye yönelmişlerdir. O halde, girişim olgusu ile yatırım olgusu örtüşmeye başlayacak ve çakıştıkları zaman boyutunda da girişimcinin kapitalistten hiçbir farkı kalmayacaktır.

Diğer taraftan Schumpeter, kapitalizmin bünyesinde bir zayıf bir de güçlü unsurun varlığına değinmektedir. Kapitalizm zayıftır, çünkü henüz feodal dönemin kurumsal tortularını tam anlamıyla temizleyememiş, burjuva devrimini tamamlayamamıştır. Schumpeter'in emperyalizm-kapitalizm ilişkisiyle ilgili görüşleri bu bağlamda örnek olarak verilebilir (Schumpeter, 1951c: 83-130). *Capitalism, Socialism and Democracy*'de ortaya konulan güçlü yansa, aslında yine kapitalizmin kendini yok etme eğiliminin güçlü olduğunu söyleyerek kapitalizmin bir başka zaafiyetine işaret eder. Birbiriyle çelişkili olduğu görülen bu yaklaşımların arasında en az yirmi yıl vardır ki bu olgu zaten bu makalenin temel iddiasına ilâve bir delil sağlamaktadır. Ayrıca Schumpeter; Freud, Bergson, Sorel ve Pareto benzeri bir tavırla insanın irrasyonel davranışlarını önemseyen bir görüşü benimser görünmektedir (Hirschman, 1982: 1476). Bu olgu da Schumpeter'in ampirisist iktisadî bilgiden vazgeçmediğinin bir diğer kanıtı olarak değerlendirilmelidir. Tabii tüm bunlara Schumpeter'in çözüm doğrultusunda referans olarak gösterdiği *Quadrogesimo Anno*'nun da bir feodal dönem kalıntısı olarak değerlendirilebileceği eklenirse, bu tartışmanın aydınlatılmasının ipuçlarının Schumpeter'in metafizik bilgi dünyasında olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bu noktadan itibaren, Schumpeter'in epistemolojik ikilemine dair bir başka olguya yönelebiliriz. Schumpeter, kapitalizmin kendi başarısı nedeniyle yıkılacağı öngörüsünü ileri sürerken ve sosyalizme alternatif olarak *Quadrogesimo Anno*'yu önerirken, yine ampirisist iktisadî bilgi teorisine atıf yapmaktadır (Bkz. Kızılkaya, 2004b: 145-155). Gelecekle ilgili belirsizliğin çözümü doğrultusunda, kendi sübjektif bilgi küresinden geldiği için güvenilir kabul ettiği bir kuruma işaret etmektedir. Bu kurum, toplumu korporatist bir biçimde örgütleyecek ve Schumpeter'in asla benimsemeyeceği otoriter bir devletçilikten uzak tutacaktır (Caeldries, 1993: 169). Schumpeter, gelecekle ilgili öngörülerini kapsamında rasyonel iktisadî bilginin hüküm sürdüğü alana ait bir eğilim tespit etmiş, ancak sıra çözüm önermeye gelince kendine has epistemolojik yaklaşımını devreye sokmuştur. Dolayısıyla, yukarıda bahsedilen epistemolojik kopuş etkisini yitirmiş ve Schumpeter çözüm doğrultusunda özgün konumunu savunmaya çalışmıştır. Halbuki, epistemolojik sıçramayı bir defa gerçekleştirdikten sonra, Schumpeter o düzlemde kalmayı tercih edebilir ve farklı çözümler önerebilirdi. Eğer böyle bir yolu tercih etseydi, kimbilir belki de farklı düşünürlere yaklaşabilirdi. Belki Adam Smith gibi rekabetin korunmasını önerebilir ya da Weber gibi demir kafesten çıkışı tartışabilirdi.

Dolayısıyla, Schumpetergil ikilem çözülmemiş bir düğüm olarak yine karşımızda durmaktadır. Çünkü, Schumpeter akan-zamanda ortaya çıkan rasyonelleşme sürecinin sonuçlarını analizine katmaya çabalarırken, özgün vizyonunun önemli bir ögesi olan toplumsal-iktisadî gelişme sorununu çözüme yolundaki arayışını muhafaza etmektedir. Bu bağlamda, Schumpeter'in düşüncelerindeki ikilemin, onun bilimsel görüşlerinden ziyade

vizyonunun derinlerinde var olan metafizik bilgiler çerçevesinde irdelenebileceği tekrarlanmalıdır. Bu sübjektif veya a priori bilgilerin etraflıca bir değerlendirmesiye Ahmed G. Sayar'ın şu satırlarında zaten yapılmıştır:

“...Nibayet sağlam ve güvenilir bir firma düzlemini inşa eden kapitalizmin sarsıntılarının olması ise gayet tabiidir. Ancak buhranın aşılmasında Schumpeter'in şok modellerine bel bağlamak da sağlıklı değildir. ...Geriye kalan Schumpeter'in bağlı olduğu inanç sisteminden hareketle sosyalizme alternatif bir model arayışıdır.”
(Sayar, 1998: 100, dn. 3)

Zaman içinde olguların yaşadığı değişim, Schumpeter'in, vizyonu çerçevesinde anlamlı olan metafizik bir değer yargısına verdiği önemi artırmasına neden olmuştur. Ancak, artık işaret ettiği temel değişken bir insandan ziyade toplumsal bir kurum (korporatizm) kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır (Cramer ve Leathers, 1981: 745-71). Nitekim, Schumpeter'in bugün hâlen ilgi gören görüşleri onun vizyonunun üstün taraflarından beslenmektedir. Dolayısıyla, içinde yaşadığımız gerçekliğin bir görünümü olarak kapitalizmin anlaşılmasında Schumpeter'in görüşlerine hem bugün hem de görünür gelecekte ihtiyaç duyacağımız iddia edilebilir.

SONUÇ

Evrensel bir sosyal bilimi tüm unsurlarıyla ortaya koyma yolunda adımlar atma cesaretini ve yaratıcılığını gösteren Schumpeter'in zaman içinde iktisada odaklanmayı tercih ettiği bir gerçektir. İktisadın insan-madde ilişkisini ortaya koymak yönünde gösterdiği kısmî başarıyla yetinmeyen Schumpeter, insan-insan ilişkileri düzleminde de önemli katkılar sağlamayı hedeflemiştir. Ancak, tüm gerçekliği norm düzleminde kurgulamanın imkânsızlığıyla daha makûl bir yöneme başvurması da şaşırtıcı sayılmamalıdır. Bu çerçevede, Schumpeter'in 1912'den 1934'e kadar geçen süreçte farklılaşan görüşleriyle, *The Theory of Economic Development* başlıklı kitabında önemli değişikliklere gittiği tespit edilmiştir.

Kariyerinin başından itibaren dinamik iktisadî değişim olgusunun kurgulanışında, Schumpeter *status quo*'yu yıkan ve yeni yönler belirleyen bir insan tipolojisine, bir lider tipine bel bağlamıştır. Söz konusu yaratıcı yıkım süreci bilim alanında da geçerlidir. Nitekim Schumpeter, aynen bir girişimcinin yaptığı gibi, vizyon sahibi bir bilim adamının yerleşik anlayışı derinden sarsabileceğini ve bilime yeni kazanımlar sağlayabileceğini göstermiştir. Onun iktisada kazandırdığı kavramlar vasıtasıyla yerleşik iktisadın eksik yönlerini tamamlamaya çalıştığı gözden kaçırılmamalıdır. Bu hedef doğrultusunda bilim adamının vizyonundan hareket ederek, analizi vizyonuna eşitlemeye çalışması ve bu süreçte olgulardan kopmamaya dikkat etmesi gerekmektedir. Nitekim Schumpeter, değişen gerçeklik karşısında

özgün vizyonunun kimi öğelerini değiştirmemekte direnmiş, kimileri içinse bu değişime hiç yanaşmamıştır.

Schumpeter'in, girişimci tipolojisini kurgulayışında değişikliğe gitmesine rağmen, iktisadî bilginin *ampirist* niteliği hakkında herhangi bir şüphe duymadığı görülmektedir. Bu nedenle, özellikle geleceğin belirsizliğine karşı çözümler aradığında vizyonunun metafizik unsurlarına başvurmakta, ve bunların iktisadî-toplumsal sorunlara çözüm getirebileceğine inanmaktadır. Her ne kadar iktisadî değişim olgusu bağlamında epistemolojik bir ikilem yaşamış olsa da Schumpeter'i bu ikilemi çözemediği için suçlamak yersiz olacaktır. Ne de olsa Schumpeter, yaşamının sonuna kadar, toplumsal-iktisadî değişim konusuna ve evrensel bir sosyal bilimin nasıl kurgulanacağına dair çözümler aramıştır. Somut yaşamın getirdiği sorunlar karşısında sübjektif bilgi dünyasının ona sunduğu metafizik fikirlere karşı olumsuz bir tavır almak ve tartışmadan reddetmek de yanlış bir hareket tarzı olacaktır. Dolayısıyla, yerleşik iktisadın kurguladığı dar kapsamlı *homo economicus* tipolojisinin yetersizliği bağlamında Schumpeter'in bizlere işaret ettiği yaklaşımların tartışılmasında büyük yarar vardır.

KAYNAKÇA

- BACKHAUS, U. (2002) The Economy as a Whole: Seventh Chapter of The Theory of Economic Development, *Industry and Innovation*, 9, (1/2), 93-145.
- BAGCHI, A. K. (1989) Schumpeter: The Inconsistencies of a Prescient Ideologue, K. Bharadwaj ve S. Kaviraj (der.), *Perspectives on Capitalism: Marx, Keynes, Schumpeter and Weber* içinde, New Delhi, Sage Publications, 118-131.
- BECKER, M. C.; EBLINGER, H. U.; HEDTKE, U.; KNUDSEN, T. (2002) *Schumpeter's Unknown Article Development: A Missing Link Between Schumpeter's Theories of Economic Development, Business Cycles and Democracy*, The Link Program Working Papers, (02-19), Department of Industrial Economics and Strategy, Copenhagen Business School, Copenhagen.
- BECKER, M. C.; KNUDSEN, T. (2002a) Schumpeter 1911: Farsighted Visions on Economic Development, *American Journal of Economics and Sociology*, 61, (2), 387-403.
- BECKER, M. C.; KNUDSEN, T. (2002b) New Translations from Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung by Dr. Joseph Schumpeter, *American Journal of Economics and Sociology*, 61, (2), 405-437.
- BLAUG, M. (1986) *Economic History and the History of Economics*, New York, New York University Press.

- BLAUG, M. (1997) *Not Only an Economist: Recent Essays*, Cheltenham, Edward Elgar.
- BRONFENBRENNER, M. (1986) Schumpeter and Keynes as ‘Rich Man’s Karl Marxes’, H. J. Wagener ve J. W. Drukker (der.), *The Economic Law of Motion of Modern Society: A Marx-Keynes-Schumpeter Centennial* içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 22-30.
- BROUWER, M. T. (2002) Weber, Schumpeter and Knight on Entrepreneurship and Economic Development, *Journal of Evolutionary Economics*, 12, (1), 83-105.
- CLEMENCE, R.; DOODY, F. S. (1950) *The Schumpeterian System*, Cambridge, Addison-Wesley Press.
- CRAMER, D. L.; LEATHERS, C. G. (1981) Schumpeter’s Corporatist Views: Links among his Social Theory, Quadragesimo Anno, and Moral Reform, *History of Political Economy*, 13, (4), 745-771.
- CSONTOS, L. (1987) *Wieser’s Influence on Schumpeter*, (appendix to Langlois, 2002: *Schumpeter and the Obsolescence of the Entrepreneur*), paper presented at the History of Economics Society Annual Meeting, Boston.
- EBNER, A. (2000) Schumpeter and the ‘Schmollerprogramm’: Integrating Theory and History in the Analysis of Economic Development, *Journal of Evolutionary Economics*, 10, (3), 355-372.
- FOSTER, J. (2000) Competitive Selection, Self-Organisation and Joseph A. Schumpeter, *Journal of Evolutionary Economics*, 10, (3), 311-328.
- GOODWIN, R. M. (1990) Walras and Schumpeter: The Vision Reaffirmed, A. Heertje ve M. Perlman (der.) *Evolving Technology and Market Structure: Studies in Schumpeterian Economics* içinde, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 39-49.
- HIRSCHMAN, A. O. (1982) Rival Interpretations of Market Society: Civilizing, Destructive, or Feeble?, *Journal of Economic Literature*, 20, (4), 1463-1484.
- KELM, M. (1997) Schumpeter’s Theory of Economic Evolution: A Darwinian Interpretation, *Journal of Evolutionary Economics*, 7, (2), 97-130.
- KIZILKAYA, E. (2003) Bir Büyük İktisatçının Metafizik Değer Yargılarına Bakışı: Joseph A. Schumpeter’in Vizyon Kavramı, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, (1), 1-26.
- KIZILKAYA, E. (2004a) Friedrich Nietzsche’nin Joseph A. Schumpeter’in İktisat Düşüncesi Üzerindeki Etkisine Dair Bir Not, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5, (2), 197-212.

- KIZILKAYA, E. (2004b) Joseph A. Schumpeter'in Korporatist Görüşleri Bağlamında Girişimci, *Sivil Toplum ve Kapitalizm, Sivil Toplum*, 2, (6-7), 145-155.
- KUZNETS, S. (1940) Schumpeter's Business Cycles, *American Economic Review*, 30, (2), 257-271.
- LANGLOIS, R. N. (2002) *Schumpeter and the Obsolescence of the Entrepreneur*, Working Paper, (2002-19), Department of Economics Working Paper Series, University of Connecticut, Connecticut.
- PEUKERT, H. (2002) Schumpeter's "Lost" Seventh Chapter: A Critical Overview, *Industry and Innovation*, 9, (1/2), 79-89.
- RAINES, J. P.; JUNG, C. R. (1992) Schumpeter and Knight on Economic and Political Rationality: A Comparative Restatement, *Journal of Socio-economics*, 21, (2), 109-125.
- REINERT, E. S. (2002) Schumpeter in the Context of Two Canons of Economic Thought, *Industry and Innovation*, 9, (1/2), 23-39.
- SAYAR, A. G. (1998) *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener*, İstanbul, Eren Yayınları.
- SCHUMPETER, J. A. (1926) *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung: Eine Untersuchung über Unternehmergeinn, Kapital, Kredit, Zins und den Konjunkturzyklus*, 2. ed., München-Leipzig, Duncker und Humblot.
- SCHUMPETER, J. A. (1951a) The Creative Response in Economic History, R. V. Clemence (der.), *Essays on Entrepreneurs, Innovations, Business Cycles, and the Evolution of Capitalism* içinde, New Brunswick, Transaction Publishers, 216-226.
- SCHUMPETER, J. A. (1951b) Preface to the Japanese Edition of "Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung" , R. V. Clemence (der.), *Essays on Entrepreneurs, Innovations, Business Cycles, and the Evolution of Capitalism* içinde, New Brunswick, Transaction Publishers, 158-163.
- SCHUMPETER, J. A. (1951c) *Imperialism and Social Classes*, Oxford, Basil Blackwell.
- SCHUMPETER, J. A. (1954) *History of Economic Analysis*, London, George Allen and Unwin Ltd.
- SCHUMPETER, J. A. (1961) *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*, New York, Oxford University Press.
- SHIONOYA, Y. (1990) The Origin of the Schumpeterian Research Program: A Chapter Omitted from Schumpeter's "Theory of Economic

- Development', *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 146, (2), 314-327.
- SWEDBERG, R. (1989) Joseph A. Schumpeter and the Tradition of Economic Sociology, *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 145, (3), 508-524.
- WITT, U. (2002) How Evolutionary is Schumpeter's Theory of Economic Development, *Industry and Innovation*, 9, (1/2), 7-22.
- ZASSENHAUS, H. K. (1981) Capitalism, Socialism and Democracy: the 'Vision' and the 'Theories', A. Heertje (der.), *Schumpeter's Vision: Capitalism, Socialism and Democracy after 40 years içinde*, New York, Praeger Publishers, 170-202.